

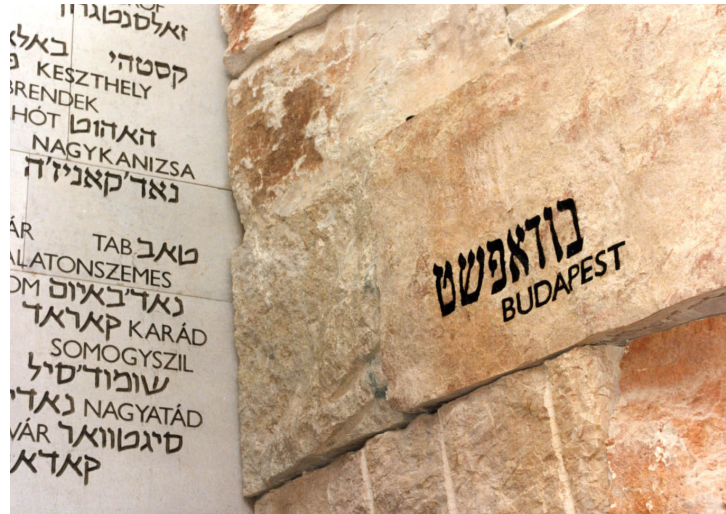
את אחי אנוכי מבקש

בית הזכוכית

1944. המלחמה עומדת להסתיים. בבודפשט, בירת הונגריה, נותרו עוד 200,000 יהודים. מאות אלפים מיהודי הונגריה כבר נשלחו אל מותם באושוויץ.

בבית שחזיתו מכוסה זכוכית, ברחוב ואדס 29, רחוב שקט ברובע החמישי היוקרתי של בודפשט, רוחשת פעילות ערה. אלפי תעודות מזויפות מודפסות במבצע שמטרתו להציל כמה יהודים שרק ניתן. למבצע זה, שכמאה אלף איש חבים לו את חייהם,

בקעת הקהילות, יד ושם

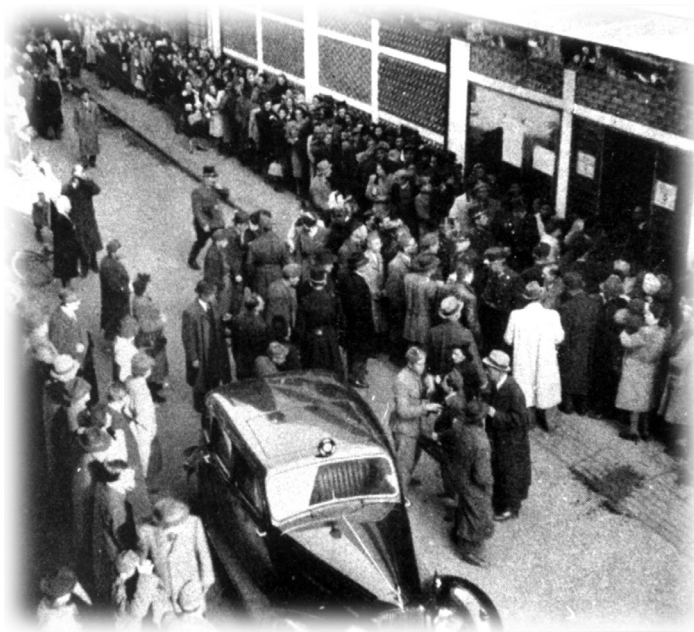
חברו יחד משה קראוס, מנהל המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט, שהגה ויזם את המבצע והיה בין המוציאים אותו לפועל, שרל לוץ, הקונסול השוויצרי, ופקידים בכירים אנטי-נאציים במשרד החוץ ההונגרי, וכן פעילי תנועות הנוער החלוצי.

שיטה זו פעלה הודות לאומץ לב ותושייה, אך גם הודות לתנאים המיוחדים שהתפתחו בהונגריה, שהייתה בעלת ברית של גרמניה הנאצית, אך ניהלה מדיניות אמביוולנטית, שהתגברה ביתר שאת לקראת סופה של המלחמה. בממשל היו פקידים בכירים פרו-נאציים קנאים, שביצעו בפועל את הריכוז בגטאות ואת הגירוש להשמדה של יהודי ערי השדה, באכזריות ובמהירות שלא היו כדוגמתם. מאידך גיסא, היו בה פקידים בכירים אנטי-נאציים, במיוחד במשרד החוץ ההונגרי, שעזרו להצלת יהודים. במסגרת אותה מדיניות, התירה ממשלת הונגריה את העלייה לארץ ישראל בכל תקופת המלחמה. מסיבה זו המשיך המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט - הזרוע של מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית - לפעול במשך כל המלחמה באופן רשמי.

משה קראוס היה חבר תנועת המזרחי, והוא שהקים את הכשרת המזרחי הראשונה בהונגריה. ב-1934 עבר לבודפשט, החל לעבוד במשרד הארץ-ישראלי בעיר, ואחר כך ניהל אותו בפועל. כשפלושו הגרמנים להונגריה, במרץ 1944, עבר קראוס להתגורר בבניין הצירות השוויצרית ומשם, המשיך בניהול המשרד הארץ-ישראלי, כשהוא נהנה מחופש תנועה בשל היותו כביכול נציג דיפלומטי שוויצרי. ברשות המשרד הארץ-ישראלי היו 1,500 סרטיפיקטים משפחתיים שיכלו להוות אשרות עלייה לארץ

1. מבוסס על מאמרה של ד"ר אילה נדיבי בתוך האנתולוגיה.

לכ־7,000-7,800 יהודים. סרטיפיקטים* אלו הקנו למחזיקים בהם מעמד של פליטים העולים לארץ־ישראל, המוגנים בידי השגרירות הבריטית בהיותם, כביכול אזרחים בריטיים, ולכן מוגנים מפני גזרות ממשלת הונגריה. קראוס הגה רעיון, ויחד עם שרל לוך, הקונסול השוויצרי שייצג, מאז 1942 את האינטרסים הבריטיים בהונגריה, ופקידים אנטי־נאציים במשרד החוץ, הגדיל את מספר הסרטיפיקטים. וכך, באישורם של אותם פקידים, במקום להתייחס ל־1,500 סרטיפיקטים משפחתיים שבמסגרתם, יוכלו לעלות 7,800 יהודים, החלו להתייחס ל־7,800

יהודים מחכים בתור מחוץ לבית הזכוכית

סרטיפיקטים משפחתיים שבמסגרתם, יוכלו לעלות כ־40,000 יהודים. כשהגיעו 40,000 אישורי אזרחות בריטית למשרד הארץ־ישראלי בבודפשט, פשטה הידיעה בקרב יהודי בודפשט והם, החלו באים בהמוניהם על מנת להירשם לעלייה ולקבל תעודת חסות.

בית הזכוכית, הבית ברחוב ואדס 29, הפך ל"צירות השוויצרית, נציגות לאינטרסים זרים, מחלקת ההגירה" - והיה למעשה משרד להסדרת העלייה. בבניין עבדו על יצירת דרכון שוויצרי קולקטיבי (שניתן לו אישור כדי להקל על תהליך הרישום) לעשרות אלפי המהגרים, והעניקו לכל מי שנרשם אישור בשם הצירות השוויצרית, כי הוא עתיד להגר לארץ ישראל ולכן, נתון לחסות ממשלת שוויץ. האישור היה בחתימתו האישית של שרל לוך, ולצדה חותמת שקע מהוודרת של הצירות השוויצרית. זאת הייתה תעודת חסות אישית שנודעה, בשם שוצפס (Schutzpasse).

באוקטובר 1944 חזר אייכמן לבודפשט, ויחד עם הממשלה החדשה שכוננה בראשות צלב החץ, תנועה שדגלה במדיניות פרו־גרמנית ובאנטישמיות תוקפנית, החל בהכנות ובביצוע שלב נוסף וסופי של תכנית ההשמדה - גירוש כל יהודי בודפשט עד האחרון שבהם.

מיד הוכרזה חובת גיוס לכל הגברים בני 16 עד 60, ולאחר מכן הוחל צו דומה על כל הנשים היהודיות בגילים 18 עד 40. אזרחי חוץ מחזיקי דרכונים בעלי תוקף שוחררו מחובת הגיוס. בקרב היהודים היה הפחד גדול. קראוס שיגר פניות דחופות לנציגות ארצות הברית ולז'נבה, וביקש שיפעלו להתערבות מהירה של הממשל האמריקני. ואמנם, למחרת פנייתו, התקבלה איגרת מחאה חריפה מארצות הברית בדרישה להפסיק מיד את הגירוש, ובצדה אזהרה, שכל המשתתפים בגירוש יעמדו לדין באשמת רצח. השפעת האיגרת הייתה מיידית ונגעה לגורלם של עשרות אלפי יהודים בעיר. ראש ממשלת הונגריה, סלאשי, הסכים להכיר באישורי ההגירה אך, הגביל משמעותית את מספרם. סוכם, שעד הגירתם יובטח ביטחונם של מחזיקי אישורי ההגירה על ידי תעודת חסות אישית מטעם הנציגות של שוויץ ושבדיה, והם ירוכזו עד הגירתם בבתי מיוחדים אשר יועמדו לרשותם מטעם השלטונות ההונגריים, בתים שנודעו בשם "בתים מוגנים".

* סרטיפיקט - אשרת עלייה לארץ־ישראל בתקופת המנדט הבריטי

תעודות החסות קבעו כי "הצירות השוויצריות, המחלקה לענייני חוץ, מאשרת בזה שאלמוני רשום להגירה בדרכון קולקטיבי שווייצרי, לכן יש לראותו כנושא דרכון בתוקף". חותם עגול של הצירות השוויצרית הוטבע בתעודה, אך הפעם חותם פשוט וללא חתימה אישית של הקונסול, דבר זה נוצל כדי לזייף תעודות רבות.

קראוס לא הסתפק בכך, ולמחרת פנה לצירויות ספרד ופורטוגל ולנציג האפיפיור בבודפשט בבקשה שיפנו גם הם לסלאשי ויבקשו הסדר דומה. הם אכן פנו, וגם הם קיבלו את האישורים המתאימים.

השלטונות ההונגריים החרימו את הבניינים המתאימים לקליטת המועמדים להגירה והתקינו עליהם שלט: "הבית הזה עומד תחת חסות צירות X. הכניסה לזרים אסורה!". חיש מהר הסתבר שהשלטון החדש מכבד לא רק את כתבי החסות אלא אף את המעמד האקסטרטריטוריאלי** של המשרד להגירה, הוא בית הזכוכית.

במהרה נפוצה השמועה על תעודות חסות אישיות המוענקות לכל מי שרשום בדרכון הקולקטיבי. המונים צרו על בית הזכוכית להירשם לעלייה, לזכות בתעודה ולהיכנס לבית מוגן. בבוקר, עם פתיחת המשרד, כבר השתרכו תורים למרחק ארבעה רחובות. בתחילה נתנו לקבוצות של עשרה אנשים להיכנס ולרשום את פרטיהם, אך בשל הדוחק והצפיפות לא היה עוד אפשר לרשום דבר, ונאמר לבאים להשאיר את פרטיהם ולבוא למחרת לקבל את התעודה. גם בשעות אחר הצהריים שבהן נאסר על היהודים להסתובב ברחובות לא היססו רבים ובאו לבית הזכוכית. מחמת הלחץ הוצא הרישום מהבניין אל הרחוב, וכאשר זרם הפונים גבר הופיעו במקום שוטרים רכובים על סוסים והדפו את ההמונים. כאשר לא נותרו עוד ניירות יצאו הפקידים לביתו של קראוס, שהתגרר בצירות שווייץ בכיכר החירות, לחדש את המלאי. הם גם הלכו לבית הדפוס שבו הודפסו הטפסים, ותמורת כסף השיגו טפסים נוספים. לוך מסר את החותמת, ובמהירות הוחתמו הטפסים שהובאו מבית הדפוס. חברי התנועות החלוציות שפעלו בבית הזכוכית החלו לייצר כמות גדולה של תעודות מזויפות שהוחתמו גם

אנדרטה לזכר צעדות המוות.
צילום: תמר הירדני

** מעמד אקסטרטריטוריאלי - המדינה השלטת אינה מחילה על המקום את חוקיה

הן. בעיה חריפה התעוררה כאשר הרשויות הודיעו שכל מי שיודעת לתפור חייבת להתייצב אצל שלטונות הצבא לתקן בגדים. נשים באו בהמוניהן לבניין הצירות השוויצרית, אך לוך לא היה במקום. הערב ירד, והנשים לא יכלו לחזור לבית הזכוכית. לנוכח המצב החליט המשרד הארץ-ישראלי להעניק להן אישור זמני. תוך דקות ספורות, לאור נרות, החל מבצע חלוקת אישורים לכל אישה המאשרת שהיא רשומה בדרכון הקולקטיבי, ותוך יומיים תקבל תעודה רשמית. ההוגרים תפסו נשים מספר שהיו להן תעודות זמניות וכיבדו אותן.

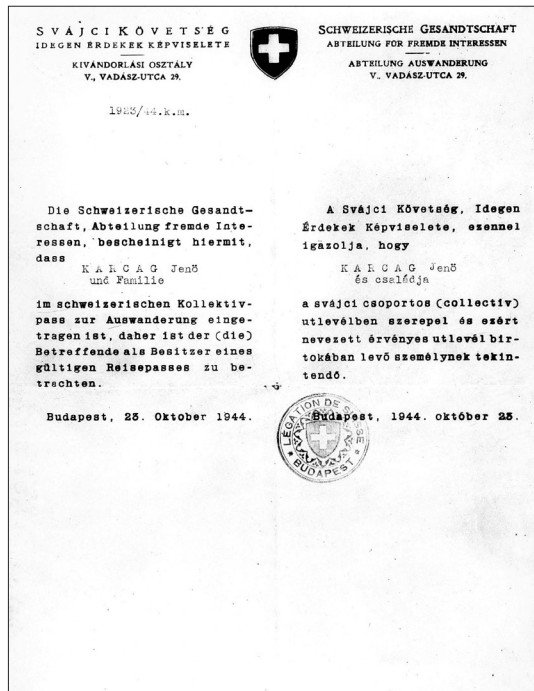
למחרת שוב באו הנשים, ושוב התקשרו לקראוס שהתגורר בקונסוליה של שווייץ. השעה הייתה אחת אחר חצות, ובתוך עשר דקות הגיעה לשם קבוצת עובדים. "היו הפצצות [של בעלות הברית], הלכנו לאורך הבתים, בידינו טפסים רבים והגענו לכניסה של הצירות בכיכר החרות", סיפר שלאמון. "קראוס חיכה לנו ליד

שומרי הצירות. עלינו לקומה למשרדו של לוך בעזרת פנס כיס. החדר של לוך היה פתוח, אך המגירות בשולחנו נעולות". כל אחד הוציא מכיסו צרור מפתחות ותוך דקות היו המגירות פתוחות. התחילה עבודה בקצב משוגע עד שעות הבוקר. "החתמנו אלפי שווצפאסים [אשרות] אורגינליים. אחר כך התגנבנו לוואדאס [לבית הזכוכית]. קראוס נתן לנו ליווי של שומרים שוטרים שליוו אותנו בחזרה [...] עם נשק כבד כאילו היינו עצורים [...] המחזה הזה נישנה לילות אחדים".

קשה היה לעמוד בפני הלחץ ההולך וגובר של הפונים לקבל תעודות חסות. קראוס ואנשיו החלו להנפיק תעודות מזויפות נוספות, אך בכמות מוגבלת ותחת פיקוח ורישום. חברי המחתרת החלוצית שעסקו בהדפסת תעודות מזויפות ובהצלה באופן אינטנסיבי טענו כי אין להם זכות להחליט מי יינצל ומי לא, ודרשו להכין תעודות מזויפות ללא הגבלה. "כדאי לנו לסכן את עצמנו בשביל 100 אלף יהודים", הם טענו, ודעתם גברה. עד מהרה החלו כמעט כל תנועות הנוער במבצע אינטנסיבי של הדפסת טפסים בדפוסים מחתרתיים, והוכנו חותמות מזויפות של הצירות השוויצרית. באחת החותמות הושמטה האות I מהמילה SUISSE והזיף התגלה. המשטרה ההונגרית החלה בביצוע חיפושים אחר תעודות מזויפות בבתי המוגנים, ואלפי יהודים גורשו אל תחומי הגטו. רבים נרצחו במהלך אלים זה, ובהם גם בעלי תעודות תקינות.

ב־15 בנובמבר, המועד האחרון לרישום להגירה וכניסה לבתים מוגנים, עמד מספר היהודים החוסים ב"בית הזכוכית" על 2,500. המקום היה צר מלהכיל את כולם. מאחר שמשם התנהלה עבודת ההצלה של שאר הבתים המוגנים, התקשו לבצע את העבודה ההכרחית. קראוס שכנע את הצירות השוויצרית לאשר "רכישת" בניין נוסף, אך גם רכישת הבית הנוסף לא הקלה על הצפיפות, ונשכר בניין צירות שלישי. בסך הכול מצאו כ־4,000 איש מקלט בשלושה בנייני הצירות השוויצרית על קרקע אקסטרטוריאלי. בנוסף לשלושת בנייני הצירות השוויצרית היו עוד 72-75 "בניינים מוגנים", בתוכם התגוררו בעלי תעודות חסות שוויצריות.

הזיף הרחב גרם לשרל לוך תסבוכת אישית ודיפלומטית קשה. אך לא זו בלבד שהוא לא הסגיר את מבצעי התרמית הגדולה, אלא אף נרתם לבדוק את התעודות המזויפות כדי להרוויח זמן ולמנוע את הרס מסגרת ההצלה, שרק תמיכתו אפשרה את המשך קיומה. הוא עבד בבדידות רבה. הממשל

תעודת חסות שוויצרית

השוויצרי ראה בחומרה את התחברותו לחבורת זייפנים. לוך חש שנאבק לבדו, נעזב ומאיים מצד שלטונות ארצו, ממנה לא זכה לכל תמיכה מוסרית או חומרית.

ב־8 בנובמבר הוחל בהצעתם של בין 30 ל־40 אלף יהודים נטולי תעודות חסות לעבר גרמניה. המסע ארך כשבוע ימים וגבה קרבנות רבים. המפגרים בהליכה נורו, ואחרים נרצחו בדם קר בידי מלווייהם.

גם לנוכח מציאות קשה זו נמשכו מאמצי ההצלה. הדיפלומטים לחצו על שלטונות הונגריה, והללו נעתרו ואפשרו לשלוח נציגים להחזיר אנשים נושאי תעודות חסות זרה מתוך שורות הצועדים. הנציגים, רובם הגדול יהודים שעבדו בציריות, נסעו במכוניות הנושאות לוחיות רישוי דיפלומטיות לאורך הכביש הראשי בודפשט-וינה, בדרך חילקו מזון ותרופות. בין המסייעים להצלת היהודים במצעדים היה גם אריה ברסלאואר, שהעיד לימים על פועלו של קראוס להחזרת היהודים שהלכו במצעדי המוות: "כל העבודה שאני יודע עליה וכל הטיפול שנעשה בבודפשט היה במסגרת שהקים משה קראוס", סיפר. "הוא קרא לישיבה בקונסוליה השבדית". בעקבותיה יצאו לגבול. "אני וקלוגר יצאנו מהקונסוליה השוויצרית, ולנברג יצא מהקונסוליה השבדית, ועוד איש יצא מהקונסוליה הספרדית. אני מעריך שהחזירו כ־600 עד 800 איש".

בשל העומס בכבישים בכלי רכב וציוד של ממשלת הונגריה והשגרירות הגרמנית, שנסו מפני הצבא האדום שכבר היה בתוך בודפשט, וההתערבות הנחרצת של נציגי המדינות הניטרליות, ובראשן שווייץ ושבדיה, פסקו צעדות המוות.

עם שחרורה של בודפשט כחודשיים מאוחר יותר, בפברואר 1945, נותרו בה רבבות יהודים שניצלו הודות למבצע ההצלה שחברו אליו פעילים יהודים וביניהם חברי תנועות הנוער הציוניות וחסידים אומות העולם. בדו"ח שכתב שרל לוך לאחר המלחמה כתב על משה קראוס כי הוא היה נשמת המבצע לריכוז היהודים בבתים מוגנים והבטחת מעמדם של הבתים הללו.

בודפשט,
הונגריה

אוסוולד רופאיין

אוסוולד רופאיין נולד בשנת 1922. הוא למד בבית ספר יהודי ששפת ההוראה בו הייתה גרמנית. בהיותו נער צעיר הצטרף עם אחיו לתנועת "עקיבא". אף על פי שאוסוולד הצטרף לתנועה באקראי, בלי להקדיש לכך מחשבה רבה, החלה זו למלא עד מהרה תפקיד מרכזי בחייו. בדברו על מעורבותו זו הוא מנמק: "חיי התמקדו סביב עקיבא יותר מאשר סביב המשפחה. את כל הערבים הייתי מבלה בארגון. התנועה הציונית הזאת מילאה מקום מרכזי וחשוב יותר בחיי מאשר בית הספר והבית. זו הייתה

בקעת הקהילות, יד ושם, מיר

קבוצה פוליטית וחינוכית גם יחד, בדומה לארגון הצופים. היא נוסדה בידי אנשים ששאפו לשמר את המסורת היהודית. היא לא הייתה תנועה דתית במובן של הקניית השקפות דתיות, אלא במובן של שמירת המסורת היהודית גרידא... עקיבא ביקשה לנטוע בנו פילוסופיה אלטרואיסטית, גישה אלטרואיסטית שאותה נדרשנו ליישם לגבי יהודים ולא יהודים"³.

לאחר הכיבוש נתפס על ידי הגרמנים ועבד בייצור נעליים ומגפיים עבור הו.ס.ס., דבר שהקנה לו תעודה מטעם הגרמנים. באחת האקציות נתפס אוסוולד, אף על פי שהייתה לו תעודה שהוא עובד חיוני. הוא הצליח לחמוק ולהסתתר, ואז החליט שכל עוד תימשך המלחמה הוא לא יודה שהוא יהודי.

נתוניו הטבעיים נתנו לו יתרון שלא היה לרוב היהודים האחרים. את רובם המכריע של יהודי פולין אפשר היה לזהות בקלות על פי חזותם, חיתוך דיבורם ושורה ארוכה של אורחות התנהגות מיוחדים. אוסוולד גם היה מודע לכך ששינוי זהותו של אדם כרוך בצעדים דרסטיים. הנוצרים והיהודים בפולין חיו בעולמות שונים. הוא עצמו לא היה מעולם חלק מן העולם הלא יהודי. הוא ידע מעט מאוד על הדת הקתולית, והיה מודע עד כאב שזה יהיה מכשול רציני בהתחזותו לפולני. בהכירו בקשיים הרבים הוא הביא בחשבון שכיחודי, קרוב לוודאי שיהרג. הוא רצה לחיות. אוסוולד חייב לקבל כמה החלטות מיידיות ומעשיות. הוא הסיר את סרט השרוול עם המגן דוד. הוא ישאיר אותו כאן - החליט - בין הרהיטים הישנים. מעשה זה כשלעצמו העניק לו תחושה של שחרור. עם זאת, הוא ידע שהשלטונות בודקים ברציפות עקשנית את ניירותיהם של האנשים. התעודות שקיבל מהנאצים היו חסרות ערך, מפני שהן זיהו אותו כיהודי. רק תעודה מזהה אחת תוכל אולי לאשש את טענתו שהוא פולני. היה זה כרטיס סטודנט שקיבל בגימנסיה של ביילסקו בשנת 1939. בתעודה זו הוא זוהה פשוט כאוסוולד רופאיין, ולא יותר. מאחר שרופאיין היה שם בעל צליל גרמני, החליט "הפולני שאך זה נולד" לרקום סיפור שלפיו הוא בן לאב גרמני ולאם פולנייה. הרקע הגרמני-פולני גם יסביר את ידיעת הגרמנית שלו. הוא סבר שבקיאותו בשפה זו עשויה להביא לו תועלת.

מצויד במכתב המלצה שקיבל מווטרין מוכר הגיע לטוֹזֶץ. בהגיעו לשם היה חייב להתייצב בפני המשטרה, כיוון שההוראה הייתה שכל הזרים המגיעים חייבים בכך. באותו מפגש ראשון בתחנת המשטרה הודיע אוסוולד, כדי לאשש את סיפורו, שהוא שולט היטב בגרמנית, וכדרכו ייחס את העובדה הזו לזכות אביו הגרמני. המזכיר הפולני שהתרשם כמצופה, החליט כי מעמדו המיוחס של

2. מבוסס על נחמה טק, "אוסוולד רופאיין בגוב האריות", בתוך האנתולוגיה.

3. שם, עמ' 25.

האורח מחייב ליידע את מפקד המשטרה. המפקד הסכים ללא היסוס להישארותו של אוסוולד בטוֹז'ץ. אוסוולד קיבל משרה כשמש בבית הספר המקומי, ובכל פעם שהגיע גרמני למקום הוזמן על יד המשטרה הביילורוסית לשמש כמתורגמן.

(...) שלושה שבועות אחרי הגעתו של אוסוולד לטוֹז'ץ הוא התייצב בפני ראש המשטרה סמיון סראפימוביץ', יליד האזור, שהתגייס זמן קצר לפני פרוץ מלחמה"ע ה-II לחיל הפרשים הפולני. תחת הכיבוש הגרמני מונה לראש המשטרה הביילורוסית האזורית, שמפקדתה שכנה בעיר מיר. רוב השוטרים היו ביילורוסים. "מיד שאל אותי אם אני מוכן לנסוע אתו למיר ולשמש מורה ומתורגמן לגרמנית".

אוסוולד רופאיזון

כאשר הגיע אוסוולד למיר, ב-27 בנובמבר 1941, כבר שלט מייסטר ריינהולד היין, מפקד הז'נדרמריה הגרמנית, שליטה מלאה בענייני העיר. בבוקר שלאחר בואו של אוסוולד הלכו סראפימוביץ' יחד עם אוסוולד לתחנת המשטרה, וכעבור כמה ימים הוא מינה את בן חסותו למזכיר הרשמי של תחנת המשטרה, בנוסף לתפקידיו כמורה ומתורגמן. משרה זו חייבה נוכחות רבה יותר, אך לא מלאה, בתחנת המשטרה. בעת שהותו במשרדו היה על אוסוולד לענות לטלפון, לעקוב אחר פעולות המשטרה, לדעת מי ממלא איזה תפקיד והיכן. היה עליו לחלק משכורות ולדאוג לרישום על העסקאות הכספיות. הוא לא היה מעורב אישית ברציחות פוליטיות, אך היה מודע לשינוי - מוסרי - במעמדו.

(...) רק אחרי שהרגיש עצמו בטוח במשרתו בתחנת המשטרה, ואחרי שהשתכנע שהוא נהנה מחסותו ומהערכתו של סראפימוביץ', העז לבקש מראש המועצה האזורית ביילוביץ' תעודת זהות רשמית.

(...) עם ריבוי תפקידיו הייתה לאוסוולד גישה טובה יותר למידע חשוב ורגיש, שחלק ממנו נגע במישרין לגורלם של היהודים. רוב היהודים בביילורוסיה היו מפוזרים בעיירות קטנות ובכפרים. הגרמנים לא גירשו כמעט מעולם איש מהם למחנות ריכוז. תכופות לא טרחו הנאצים אפילו לרכזם בגטאות מיוחדים. תחת זאת היו מחסלים את היהודים במקומותיהם, בדרך כלל קרוב לבתיהם. אוסוולד היה מודע לכך שמדיניות זו יושמה באזור מיר ומעבר לו. שוטרים ביילורוסים וז'נדרמים גרמנים נהגו לבוא לכפר או לעיירה, לרכז את כל התושבים היהודים ואחר כך לרצוח אותם. כל מבצע רצח כזה הסתיים בעשרה עד ארבעים קרבנות, בהתאם למספר התושבים היהודים באותו מקום. המטרה הייתה להפוך אזור נתון לנקי מיהודים, "יודנריין".

אוסוולד ביקש להזהיר את היהודים וליידע אותם בדבר תכניות מיוחדות כאלה. אולם הוא היה חייב להיזהר. הוא המתין; צעד אחד שגוי עלול היה לשים קץ לכול.

אוסוולד רופאיזון עם ניצולים באזכרה ליוצאי מיר